

The background of the cover is a dramatic sky. The top half is filled with bright, golden-yellow clouds, suggesting a sunrise or sunset. A bright light source, likely the sun, is visible at the top center. A sharp, white lightning bolt strikes downwards from the center of the sky, hitting the top of the Earth. The bottom half of the cover shows the dark, blue, and grey surface of the Earth, with the lightning bolt's point of impact creating a bright white glow.

Kevin Vost

ŠTYRI POSLEDNÉ VECI

**Smrt', súd, nebo a peklo
podľa Tomáša Akvinského**

 ZACHEJ[®].sk

**ŠTYRI
POSLEDNÉ
VECI**

Kevin Vost

ŠTYRI POSLEDNÉ VECI

**Smrt', súd, nebo a peklo
podľa Tomáša Akvinského**

© Sophia Institute Press, 2020
Box 5284, Manchester
NH 031 08, USA
www.SophiaInstitute.com
Copyright © 2020 by Kevin Vost

Z amerického originálu: *Aquinas on the Four Last Things: Everything You Need to Know about Death, Judgement, Heaven, and Hell*

Vydal: © Zachej.sk, 2022
Preklad: © Lukáš Vaník
Grafika: © Bookwork.sk
Jazyková korektúra: Zuzana Hašková

Citácie sú uvedené podľa:

Biblia – Starý a Nový zákon, Katolícky preklad, SSV, 2016.
Katechizmus Katolíckej cirkvi, SSV, 2017.

ISBN: 978-80-8211-440-2

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie reprodukovať v žiadnej podobe ani žiadnym spôsobom (elektronicky, mechanicky, fotokópiami ani iným spôsobom) bez súhlasu vlastníka autorských práv.

Henrymu a Marjorie Vostovým
a
Peteovi a June Collinsovým

**„Po Bohu človek najviac dlží
svojim rodičom a svojej krajine.“**

– svätý Tomáš Akvinský
Suma teologická, II-II, 101, 1

Podakovanie

Som nesmierne vďačný Charliemu McKinneymu, Johnovi Bargerovi, Nore Maloneovej, Sheile Perryovej, Anne Marii Mendellovej, Molly Wiermanovej a celému Sophia Institute Press za to, že mi opäť dali možnosť podeliť sa o nadčasovú múdrosť svätého Tomáša Akvinského s najmenším možným počtom preklepov a chýb. Ak do knihy prekázli nejaké nedostatky, ich stopy by určite viedli k mojej klávesnici.

Zvlášť sa chcem poďakovať môjmu priateľovi Shaneovi Kaplerovi, ktorý čítal prvú verziu tejto knihy a poskytol mi – ako vždy – užitočnú spätnú väzbu.

Nebudem skrývať, ako sa teším vytrvalému povzbudzovaniu, ktorého sa mi dostáva od jedného drahého člena mojej rodiny. Ako predčasne vyspelé dieťa už 7-ročný začal čítať moje knihy a pri každej mu musím odpovedať na všelijaké otázky. Pred pár dňami som mu ako darček na 9. narodeniny dal balíček fixiek, ktorými sa dajú písať neviditeľné odkazy – čitateľné až po tom, čo sa na ne zasvieti ultrafialovým svetlom. Prvý odkaz, ktorý mi nimi napísal, znel: „Ako sa ti darí s novou knihou?“ Nuž, Sergiuz Cabal, kniha je na svete, o čom sa presvedčíš už čoskoro, keď ti darujem jeden z jej výtlačkov!

Najdôležitejšie veci zo všetkých

*„Premýšľanie o zmrtvychvstaní prináša tri druhy úvah –
o veciach, ktoré ho predchádzajú, sprevádzajú a nasledujú.“*

– Svätý Tomáš Akvinský
ST, Doplnok, 69, Prológ

*„Pri všetkých svojich činoch maj na mysli svoj koniec
a nikdy nezhrešiš.“*

– Kniha Sirachovcova 7, 40

Posledné veci na prvom mieste

Koniec zvykneme považovať za niečo, čo prichádza ako posledná vec zo všetkých, a v prípade štyroch posledných vecí – teda smrti, súdu, neba a pekla – to tak naozaj je. Tieto veci naozaj prichádzajú naposledy: prichádzajú totiž na konci nášho života a na konci sveta. *A pre nikoho z nás určite nie je nič dôležitejšie, než ako a kde stráví večnosť – či*

uchvátený nevýslovne blaženým videním Boha v nebi alebo trpiaci nevýslovnými mukami v rukách satana v pekle. Úvodný citát Ješuu ben Siracha, inšpirovaný Duchom Svätým, nám hovorí, že keby sme mali posledné veci vždy pred očami, nikdy by sme nezhršli – či už zo strachu z pekla, alebo z láskyplnej túžby páčiť sa Bohu a raz v ňom spočinúť naveky.

Veľký učiteľ Cirkvi a *doctor angelicus* svätý Tomáš Akvinský nám zase pripomína, že správnosť skutkov často určuje ich koniec, čiže ich posledný cieľ alebo bod, ku ktorému v konečnom dôsledku smerujú, a v tomto zmysle je koniec akýmsi organizačným a motivačným princípom. Svätý Tomáš a Sirachovec by sa určite zhodli, že vďaka rozjímaniu o štyroch *posledných* veciach by sme si mali čoraz živšie uvedomovať, že na konci pozemského života nás všetkých čaká smrť, súd a nebo alebo pekle. Zároveň by toto rozjímanie malo byť pre nás akýmsi novým *začiatkom*: začiatkom dobrých rozhodnutí, rozhodnutí, ktorými dáme najavo, že sa nám protiví hriech a odmietame ho; rozhodnutí, ktoré nám pomôžu počas nášho krátkeho života na zemi rásť v čnosti a prehlbovať svoju dôvernú blízkosť s Bohom.

Ak máme na štyri posledné veci *pamätať, uvažovať* o nich a nechať ich ovplyvniť *spôsob, akým žijeme*, musíme začať úsilím o ich *pochopenie*. Boh nám našťastie skrze Ježišovu prítomnosť na zemi, Božie zjavenie a Cirkev, ktorú pre nás založil, dal všemožné pomôcky na to, aby nám umožnil porozumieť posledným veciam, ktoré nás čakajú.

Medzi najväčších synov Cirkvi, akých nám Boh poslal, patrí aj náš sprievodca, už spomenutý svätý Tomáš Akvinský, ktorý dostal do daru výnimočnú schopnosť pochopiť dôležité a trvácne veci. Tomáš sa narodil v roku 1224 alebo 1225

a zomrel 7. marca 1274. Teraz prebýva s Kristom a teší sa z blaženého videnia toho, ktorého sa nám všetkým snažil sprostredkovať svojimi spismi, kým bol ešte tým, čo nazýval *viator*, teda *pútnik* tu na zemi (akými sme v živote my všetci). Ešte aj teraz nám v nebi usilovne pomáha svojím orodovaním za nás. Je to práve Tomášovo poňatie „štyroch posledných vecí“, ktoré tvorí kostru tejto knihy (nehovoriac o jej tele – a srdci a duši!).

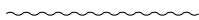
Štyri posledné veci v diele *Suma teologická*

Najznámejší, najdôležitejší a, celkom jednoducho, *najobširnejší* spis svätého Tomáša je spis *Summa theologica* (alebo *Summa theologiae*; tento druhý názov uprednostňujú viacerí moderní teológovia) s viac než 3 000 stranami, na ktorých je zaznamenaných vyše 1,5 milióna slov. Toto majstrovské teologické dielo, tento „sumár teológie“ má za cieľ poučiť a osvietiť nás tým najlepším, čo nám ľudský rozum, čerpajúci zo svojich vedomostí o svete a Božom zjavení, dokáže odhaliť o Bohu a stvorení, ľudskej prirodzenosti a jej naplnení a o tom, ako nás Kristus a jeho Cirkev môžu priviesť naspäť k nášmu Stvoriteľovi tak, aby sme mohli zakúsiť tú najkrajšiu poslednú vec – nebo.

Hoci sa Tomáš nazýva „anjelským učiteľom“ sčasti pre svoj nebeský intelekt, ani on nenapísal *Sumu* bez akýchkoľvek prameňov. Postavil ju nielen na plodoch svojej mysle, ale veľa vecí si prepožičiaval, veľa ich kompiloval, analyzoval, spájal, aby úžasným spôsobom vysvetľoval tie najvznešenejšie vedomosti filozofov, teológov, svätcov, cirkevných otcov a učiteľov, ktorí žili pred ním. Mnohých z týchto veľkých mysliteľov budeme

citovať na nasledujúcich stránkach, aby sme ukázali, ako Tomáš zužitkoval ich múdrosť a poznanie o štyroch posledných veciach a ako ich múdrosť môže prospieť aj nám.¹ V skutočnosti práve preto vytvoril Tomáš svoju monumentálnu *Sumu* a začal ju definovaním teológie ako „posvätnej vedy“, pri ktorej teológovia Cirkvi používajú svoj Bohom daný rozum v spolupráci s intelektuálnymi darmi Ducha Svätého (vrátane rady, rozumu, poznania, a múdrosti) – aby nás voviedol hlbšie do zmyslu Svätého písma a článkov viery a aby sme tak dokázali lepšie porozumieť Bohu a slúžiť mu.

V storočiach po Tomášovej smrti niektorí protestantskí teológovia namietali proti tomu, že by bolo potrebné, aby Katolícka cirkev vysvetľovala vieru. Oni namiesto toho obhajovali „jasnosť Písma“ – teda presvedčenie, že slová Písma sú natoľko jasné, že každý úprimný laik otvorený vedeniu Ducha Svätého môže dostatočne pochopiť jeho zmysel. Potom je ale zvláštne, prečo pod vplyvom tohto „Ducha Svätého“ vodcovia a členovia tisícok nekatolíckych kresťanských denominácií dospievali k rozdielnym názorom na také dôležité otázky viery, akou je tá, čo musíme robiť, aby sme boli spasení, a či môžeme stratiť spásu, ktorú sme už raz získali; nehovoriac o diametrálne odlišných názoroch na krst detí, na povahu a platnosť svia-

¹ Aby som text knihy a poznámky k nemu nenarúšal zbytočnými detailmi, nebudem pri citovaní cirkevných otcov a učiteľov uvádzať odkazy s názvom citovaného diela a číslom strany, na ktorej sa citát nachádza. Vždy však spresním, v ktorých otázkach a článkoch spisu *Suma teologická* (ďalej *ST* alebo *Suma*) sa objavujú. Úryvky zo *Sumy* si môže ľahko vyhľadať každý, kto má jej fyzickú kópiu alebo používa jej bezplatnú verziu, ktorá je v angličtine k dispozícii online na stránke: <https://www.newadvent.org/summa/>

tostí, vrátane Kristovej reálnej prítomnosti v Eucharistii, a aj na všetky štyri posledné veci!

Na ďalších stránkach uvidíme omyly, ktoré nevyhnutne vznikajú pri prístupe, že všetky dôležité poučenia Písma sú jasné všetkým, ktorí si ich čítajú. Spoločne s desiatkami cirkevných otcov a učiteľov Cirkvi Tomáš ukáže, ako ľahko môže nedôsledné čítanie istých biblických úryvkov viesť k chybným výkladom a aký sofistikovaný môže byť zmysel niektorých pasáží.

Tomáš si hneď v prvej otázke *Sumy* všíma, že Sväté písmo má *viacero úrovní* zmyslov, ktoré si navzájom neodporujú. Tou istou vetou môže Písmo popisovať nejaký fakt a zároveň zjavovať nejaké tajomstvo. Boh môže naznačiť nejaký zmysel nielen slovami tak ako ľudia, ale aj samotnými vecami a udalosťami. Tomáš hovorí, že náš výklad Písma by sa mal začínať *literárnym* alebo *historickým* zmyslom. Na literárnom zmysle spočíva *duchovný* zmysel, pri ktorom jedna vec znamená ešte čosi iné. V rámci duchovného zmyslu prvky Starého zákona, ktoré znamenajú alebo poukazujú na prvky Nového zákona, tvoria *alegorický* zmysel. *Morálny* zmysel zahŕňa to, čo by sme mali robiť a ako máme žiť. Napokon veci súvisiace s našou večnou slávou (ktoré budú na stránkach tejto knihy naším hlavným objektom záujmu) sprostredkujú *anagogický* zmysel. Vďaka Bohu za Katolícku cirkev, jej otcov a učiteľov a obzvlášť za svätého Tomáša Akvinského – títo všetci nám pomáhajú osvojiť si pravdu o štyroch posledných veciach v tej najväčšej miere, aká je možná počas života na zemi!

Svätý Tomáš, žiaľ, opustil tento svet a zaujal svoje miesto v nebi skôr, než stihol dokončiť svoje najväčšie dielo. Jeho posledné slová možno nájsť v tretej a poslednej časti *Sumy*, ktorá

sa – vo vydání, ktoré používam najčastejšie² – končí na strane 2561, dobrých 450 strán pred koncom knihy. Tomáš sa nedostal k tomu, aby sa konkrétne venoval posledným štyrom veciam, a predsa na posledných 200 stránkach *Sumy* nachádzame 34 otázok, zložených zo 164 článkov, s názvom *Traktát o vzkriesení*. Ako je to možné?

Vďaka Bohu Tomášovi priatelia a žiaci rozpoznali hĺbku a dôležitosť tejto veľkej nedokončenej knižnej symfónie: knihy, ktorá jedného dňa nahradí nesmierne vážené *Sentencie Petra Lombardského* (asi 1096 – 1160) a zaujme v rámci Cirkvi miesto najdôležitejšieho teologického spisu; knihy, ktorá bude dve storočia po jej dokončení počas Tridentského koncilu ležať na oltári vedľa Písma. Po Tomášovej smrti jeho oddaní nasledovníci čerpajú z jeho rozsiahleho diela, najmä z jeho *Komentára na Sentencie Petra Lombardského*, dokončili jeho *Traktát o sviatostiach* a vytvorili *Traktát o vzkriesení*, v ktorom nachádzame aj to, čo Tomáš napísal o štyroch posledných veciach.

² Tomáš Akvinský, *Summa Theologica*, 5 zväzkov, Westminster, Maryland, Christian Classics, 1981.

Podrobný rozbor tohto Tomášovho spisu v pôvodnej latinčine, na ktorý sa na ďalších stránkach viackrát podujmem, je výsledkom štúdia vynikajúcich latinských vydaní *Sumy*: Svätý Tomáš Akvinský, *Summa Theologiae: Supplementum*, 69 – 99, preklad o. Laurence Shapcote OP, Latin-English Opera Omnia, Green Bay, Wisconsin, Aquinas Institute, 2017. Pri hlbšom skúmaní niektorých kľúčových Tomášových pojmov som zase vychádzal z knihy: Roy J. Deferrari, *A Latin-English Dictionary of St. Thomas Aquinas: Based on the Summa Theologica and Selected Passages of His Other Works*, Boston, St. Paul Editions, 1986. Uvádzam aj link pre čitateľov, ktorí by si chceli prečítať Tomášov *Traktát o vzkriesení* (ST, Doplnok, 69 – 99). Dostupné v angličtine online na: <https://www.newadvent.org/summa/5.htm>

Svätý Tomáš otvára svoj *Traktát o vzkriesení* vysvetlením, že kým v predchádzajúcom traktáte v *Sume* ukázal, ako nás sviatosti oslobodzujú od *smrti hriechu*, posledný traktát poodhalí, ako nás vzkriesenie oslobodzuje od *smrti trestu*. Jeho pozornosť sa tak sústreďí na veci, ktoré sa dejú *pred* vzkriesením, *počas* neho, i na tie, ktoré sa budú diať *po* ňom. Uisťujem vás, že otázky, ktoré kladie, a odpovede, ktoré na ne dáva, sú veľmi zaujímavým čítaním. Tak napríklad:

- Idú naše duše po smrti rovno do neba alebo do pekla?
- Môžu duše niekedy opustiť nebo alebo peklo?
- Budú deti, ktoré zomrú bez krstu, podliehať večnému trestu?
- Kde sa v Písme hovorí o očistci?
- Prečo by sme sa mali modliť *za* zomrelých a *k* svätým?
- Vieme predpovedať čas posledného súdu?
- Budú hriešnici „ponechaní“ na zemi?
- Aké staré budú vyzeráť naše telá po zmŕtvychvstaní?
- Ktoré štyri zvláštne dary zdokonalia naše oslávené telá v nebi?
- Budú zatratení a démoni jedného dňa vyslobodení z pekla?
- Aké druhy odmien nás čakajú v nebi?
- Budeme niekedy vidieť Boha, veľkého „Ja Som“, takého, aký naozaj je, v jeho božskej podstate?

V našej knihe sa budeme zaoberať všetkými týmito a mnohými ďalšími otázkami (aby sme boli presní, bude ich spolu 164) v spojení s Tomášovými odpoveďami. Čo možno najvernejšie zachováme formu a obsah tej obdivuhodnej tomášovskej analýzy, ktorú nachádzame v otázkach 69 – 99 Doplnku jeho *Sumy*, ako aj v troch otázkach, ktoré obsahujú jej Dodatky. V 1. kapitole si predstavíme problematiku otázky 69, ktorou je osud našich duší po smrti. Od tohto miesta každá kapito-

la knihy – okrem poslednej kapitoly každej zo štyroch častí knihy – poskytne krátky, zrozumiteľný a jednoduchý prehľad každej nasledujúcej otázky z Tomášovho *Traktátu o vzkriesení*, ktorý patrí k *Sume* (s výnimkou otázok o predpeklí a očistci v Dodatkoch 1 a 2, ktoré budeme skúmať v 3. až 5. kapitole 1. časti). Titul kapitoly a úvodný citát nám vždy napovie, ktorú otázku kapitola sumarizuje; podnadpisy v rámci kapitol zase naznačia, ktorému Tomášovmu článku sa venuje podkapitola.³ Ak nie je v poznámke pod čiarou uvedené inak, priame citáty zo *Sumy*, ktoré sa objavujú v každej kapitole, možno nájsť v preberanej otázke Doplnku. Upozorňujeme, že Tomáš sa k rôznym problémom súvisiacim s poslednými štyrmi vecami vyjadril aj v iných svojich dielach – napríklad vo svojom *Kompendiu teológie*⁴ alebo v niektorých biblických komentároch, na ktoré sa miestami taktiež odvolávame.

Od začiatku každej kapitoly si bude možné všimnúť, ako dôkladne Tomáš skúmal príslušnú otázku. Pri každom článku čerpá v prvom rade zo Svätého písma a z diel cirkevných otcov, aby predložil sériu realistických námietok proti svojim záverom. V ďalšej časti uvedenej slovami „Naproti tomu...“ zvyčajne cituje nejakú autoritu, ktorá s ním súhlasí. Nasleduje odsek „Na to odpovedám...“, v ktorom sám vysvetľuje svoj záver, a napokon – aby sa všetko dotiahlo do konca – odpovedá na jednotlivé otázky, ktoré identifikoval.

Tomáš pristupuje k svojej úlohe naozaj precízne a niektoré články jeho *Traktátu o vzkriesení* namiesto zvyčajných troch

³ Tituly kapitol a podkapitol sú voľnými parafrázami otázok a článkov v Doplnku, na ktoré sa vzťahujú.

⁴ Sophia Institute Press ho vydal pod názvom *Aquinas's Shorter Summa* (slov. Skrátená Suma Tomáša Akvinského).

námietok ich obsahujú až *šestnásť*. Čitatelia by akiste mali výhrady, keby som uvádzal *všetky* tieto námietky a Tomášove odpovede na ne; preto naše uvažovanie pôjde priamo k podstate veci a zameria sa na posledné riadky Tomášovho záveru. Na určitých miestach však môžem – pre lepšie poznanie kontextu alebo na objasnenie nejakej veci – použiť aj iné časti jeho argumentácie.

Treba zdôrazniť, že témy, ktoré Tomáš rozoberá, sú jasne definované a vyučované ako oficiálne učenie Katolíckej cirkvi. To sa budem snažiť podčiarknuť tým, že – vždy keď to bude možné – začlenením do textu úryvky zo súčasného *Katechizmu Katolíckej cirkvi*. Zostáva ešte skonštatovať, že samotný *Katechizmus* hojne cituje mnohé Tomášove diela.

Posledné myšlienky

Tomáš nám zanechal také množstvo nesmrteľných myšlienok o štyroch posledných veciach, že dúfam a modlím sa, drahý čitateľ, aby aj teba oduševnili a naplnili úžasom a bázňou, keď spolu s ním budeš objavovať poklady, ktoré má Boh pre nás pripravené. No aj keď sú slová, ktoré nám Tomáš odovzdal, *nesmrteľné*, nepovažoval ich za *posledné*, aké zaznejú o štyroch posledných veciach. Uvedomoval si, že Boh až do konca čias bude požehnávať svoju Cirkev ďalšími a ďalšími svätými učiteľmi.

Hoci každá kapitola rozšíri naše chápanie skrze kontempláciu vznešených tajomstiev, ktoré nám osvetlil svätý Tomáš, každú zo štyroch častí tejto knihy uzavrie kapitola s názvom „Posledné myšlienky“. V nej budeme uvažovať o duchovnom poučení plynúcom z predchádzajúcich kapitol, niekedy aj pod vedením veľkých svätcov, ktorí prišli po Tomášovi.

Keď sme sa už teda oboznámili s prvými vecami tejto knihy, musíme sa pustiť do práce a pozvať anjelského učiteľa, aby nás sprevádzal na našej nebeskej okružnej ceste po štyroch najdôležitejších veciach zo všetkých – po štyroch posledných veciach.

OTÁZKY ŽIVOTA A SMRTI

„Pretože keby človek nemal nádej v iný, lepší život po smrti, bez pochyby by smrť bola veľmi desivá a človek by spáchal akýkoľvek zlý čin, len aby neokúsil smrť. No keďže veríme, že je aj iný, lepší život, do ktorého všetci dôjdeme po smrti, je zjavné, že smrti by sa nikto nemal báť a nik by ani nemal zo strachu zo smrti urobiť niečo nesprávne: ‚Smrťou zničil toho, ktorý vládol smrťou, čiže diabla, a vyslobodil tých, ktorých celý život zotročoval strach pred smrťou‘ (Hebr 2, 14-15).“

– Katechizmus Tomáša Akvinského⁵

⁵ Svätý Tomáš Akvinský, *The Aquinas Catechism: A Simple Explanation of the Catholic Faith by the Church's Greatest Theologian*, Manchester, New Hampshire, Sophia Institute Press, 2000, s. 90.

Kam sa odoberie naša duša po tom, čo zomrieme

„Empyrejské nebo je telesné, fyzické miesto, a predsa len čo bolo stvorené, zaplnili ho svätí anjeli, ako hovorí Bédá⁶... A keďže anjeli sú netelesní tak ako oddelené duše, zdá sa, že by malo byť aj miesto určené pre oddelené duše.“

— ST, Doplnok, 69, 1

Stvoril Boh miesta, ktoré zaujmú naše duše po smrti?

Katechizmus učí, že po smrti a pred zmŕtvychvstaním sú naše duše dočasne oddelené od tiel (pozri *KKC* 1005 a 1016). Aj v Tomášovej dobe istí ľudia tvrdili, že keďže duše zosnulých sú úplne duchovné a nemajú materiálne telá, ktoré by mohli byť umiestnené v nejakom fyzickom priestore alebo ním byť ovplyvňované, nemusia existovať miesto vymedzené pre naše duše po smrti. Tomáš na to reaguje presne opačným tvrde-

⁶ Svätý Bédá Ctihodný (632 – 735), *Komentár na Genesis*, 1. – 2. kniha.

ním. Ako sme videli v úvodnom citáte, „empyrejské nebo“⁷ je telesné (materiálne, fyzické, hmotné) miesto, a napriek tomu sa v ňom pohybujú anjeli, ktorí sú čisto duchovnými, netelesnými⁸ bytosťami. Okrem toho svätý pápež Gregor Veľký (540 – 604) vo svojich *Dialógoch* píše o dušiach, ktoré sa zjavili na zemi, a pri niektorých sa ukázalo, že sa nachádzajú na určitých miestach na zemi alebo v pekle.

Tomáš vysvetľuje, že je vhodné, aby vznešenejšie duchovné podstaty boli poslané na vznešenejšie miesta – *práve v tom zmysle, že duchovné podstaty sa môžu nachádzať na nejakom mieste*. Čím vznešenejšia je duchovná podstata, tým viac ju to ťahá k prvej podstate, ktorá prebýva na najvznešenejšom mieste. Tou prvou a najvznešenejšou podstatou je Boh, a hoci on je všade vo vesmíre skrze svoju esenciu, prítomnosť a moc,⁹ Písmo nám hovorí, že *jeho trón je v nebi* (pozri Ž 103, 19; Iz 66, 1).

Podľa Tomáša netelesné, duchovné podstaty, akou je i duša bez tela, neobývajú nejaké miesto rovnakým spôsobom, akým ho obýva telo, ale jedinečným spôsobom, ktorý je vlastný duchovným podstatám – spôsobom, ktorí my ako oduševnené telá tu na zemi nemôžeme celkom pochopiť. Už skôr vo svojej *Sume*, konkrétne v *Traktáte o anjeloch*, Tomáš ozrejmil, že

⁷ Termín „empyrejské“ označuje nebo, nebesia, najvyššie miesto na nebi. Tomáš používa latinský termín *caelum empyreum*.

⁸ Tomáš však pripomína, že anjeli si môžu *vziať telesnú podobu* vtedy, keď majú splniť nejaké zvláštne poslanie od Boha. Pozri *ST*, I, 52, 1.

⁹ „Boh je vo všetkých veciach svojou mocou, keďže všetky veci sú mu podrobené; vo všetkých veciach je svojou prítomnosťou, keďže všetky veci sú pred jeho očami odhalené a otvorené; on je vo všetkých veciach svojou esenciou, keďže on je prítomný pri všetkom ako príčina bytia“ (*ST* I, 8, 3).

anjeli sú nemateriálni podobne ako oddelené duše, no aj oni *môžu obývať miesta*, hoci dané miesta *ich neobsahujú*. Je to čosi podobné, ako keď počas nášho pozemského života „je duša v tele tá, ktorá obsahuje telo, a nie naopak, že by bola ona obsiahnutá telom“.¹⁰

Ďalej existujú dva spôsoby, ako môžu mať veci niečo spoločné:

1. tak, že sa vyznačujú *rovnakou vlastnosťou*; pre horúce veci je spoločná horúčosť. Týmto spôsobom nemôžu mať duchovné podstaty niečo spoločné s telesnými vecami.
2. veci môžu mať niečo spoločné istým druhom *proportionality*, ako keď Písmo *metaforicky* opisuje duchovný svet výrazmi z fyzického sveta. Tak sa napríklad o Bohu hovorí ako o slnku, pretože „on je zdrojom duchovného života tak, ako je slnko zdrojom telesného života“ na zemi. V tomto analogickom zmysle môžeme vidieť, že duše majú niečo spoločné s istými miestami – „napríklad duše, ktorú sú duchovne osvietené, s ožiarenými telesami a duše, ktoré sú hriechom ponorené v temnote, s temnými miestami“.¹¹

Napokon treba povedať, že na oddelené duše nemajú fyzické miesta taký priamy vplyv ako na telá, ale vedomie o mieste, ktoré bolo pre nich určené, prináša týmto dušiam buď *radosť*, alebo *žiaľ*, v závislosti od toho, kam boli umiestnené. Táto radosť alebo žiaľ je súčasťou ich odmeny alebo trestu.

¹⁰ ST, I, 52, 1.

¹¹ ST, Doplnok, 69, 1.

Odchádza duša po smrti človeka rovno do neba alebo do pekla?

Niektorí na základe úryvku z *Matúšovho evanjelia* (25, 31-46) došli k záveru, že duše budú zakúšať radosti neba alebo bolesti pekla až *po* poslednom súde, ktorý sa udeje na konci čias.

Aby dal na to odpoveď, Tomáš sa opäť obracia na Gregora, ktorý vo svojich *Dialógoch* konštatuje, že duše v nebi naozaj dostanú pri poslednom súde *ďalšiu* odmenu, pretože „kým dovtedy sa tešili len z radosti duše, potom sa budú tešiť aj z radosti tela, na ktorom pre Pána znášali zármutok a muky.“ A to isté platí o zatratených.“

Tomáš otvorene hovorí, že niektoré duše pôjdu priamo do neba alebo do pekla. U svätého Pavla čítame: „Veď vieme, že keď sa tento stánok – náš pozemský dom rozpadne, máme od Boha príbytok nie rukou zhotovený, ale večný dom v nebi“ (2 Kor 5, 1).¹² „Preto,“ vysvetľuje Tomáš, „po rozklade tela má duša nový príbytok, ktorý jej bol pripravený v nebi.“ Pavol tiež vyhlásil: „Túžim zomrieť a byť s Kristom“ (Flp 1, 23). Keďže jedna z právd viery hlása, že Kristus je v nebi, podľa Gregora „nemožno poprieť, že v nebi je aj

¹² V tejto knihe väčšinou používam anglický preklad Písma známy ako *Revised Standard Version, Catholic Edition* (RSVCE). Tomáš používal Písmo založené na latinskej Vulgáte (pozn. autora). V slovenskom preklade tejto knihy citujeme Sväté písmo podľa vydania v Spolku Svätého Vojtecha z roku 2016. Pri presných citáciách uvádzame len súradnice úryvku vo Svätom písme, pri parafrázach tieto súradnice uvádzame spolu so slovom „pozri“. Kde sa znenie slovenského prekladu Biblie výraznejšie odlišuje od znenia originálu, ktoré musí byť zachované pre plynulosť textu, pripojíme poznámku pod čiarou začínajúcu slovami „V slovenskom preklade“ a obsahujúcu slovenské znenie (pozn. vyd.).

Pavlova duša“. Písmo nemenej jasne učí, že niektoré duše putujú po smrti do pekla – ako keď zomrel boháč a pochovali ho (pozri *Lk* 16, 22-23).

Avšak nie všetky duše vstúpia hneď do neba alebo do pekla. Je zaujímavé, že Tomáš porovnáva účinok hriechu na duše po smrti k účinku gravitácie na fyzické telá. Objekty ľahšie ako vzduch okamžite vzlietnu do vzduchu, kým ťažké telesá okamžite začínajú padať, jedine že by im v ceste nahor bránila nejaká prekážka. Duša, ktorá je oslobodená od všetkých vín hriechu, sa okamžite povznesie k nebu, kým duša pohrúžená do smrteľného hriechu zostúpi do pekla.¹³ Prekážkou, ktorá môže duši bez smrteľného hriechu brániť vo vystúpení do neba, je vina ľahkého hriechu, „pre ktorú let [duše] musí byť oddialený do chvíle, kým sa duša neočistí“.¹⁴

Katechizmus v súlade s Tomášom učí, že po smrti budeme všetci stáť pred „osobitným súdom“, pri ktorom Kristus určí,

¹³ Smrteľný (ťažký) hriech spôsobuje duchovnú smrť a pozbavuje nás Božích milostí, a ak ho človek neolútuje, vedie do zatratenia. Spáchať ho znamená zámerné a sebecky sa odvrátiť od Boha kvôli svetským dobrám. V *Katechizme* sa píše, že „smrteľný hriech predpokladá súčasne tri podmienky: Smrteľný je každý hriech, ktorého predmetom je vážna vec a okrem toho je spáchaný s plným vedomím a uváženým súhlasom“ (*KKC* 1857). Ľahké hriechy sú menšie morálne priestupky v menej závažných veciach; aj v nich je prítomná nezriadenosť alebo nesprávne zameranie sa na svetské dobrá, no nie sú sprevádzané zámerným odvrátením sa od Boha. Aj keď nás neoddeľujú od Božích milostí, „ľahkými hriechmi sa ľudské náklonnosti zakaľujú, takže len pomaly napredujú smerom k Bohu“ (*ST*, III, 87, 1). Pri opakovaných ľahkých hriechoch hrozí, že zasejeme semenka hriešnych návykov, z ktorých môžu vyrásť smrteľné hriechy.

¹⁴ Tento stav očisťovania podrobne rozoberieme v kapitolách 3 a 4.

či naše duše prejdú priamo do neba alebo do pekla, alebo podstúpia istú dobu očisťovania (pozri *KKC* 1022).¹⁵

Môžu sa duše ešte niekedy vzdialiť z neba alebo pekla?

Niektoré úryvky v Písme akoby naznačovali, že duše nikdy nemôžu opustiť nebo ani peko. Napríklad: „Aby som mohol bývať v dome Pánovom po všetky dni svojho života“ (*Ž* 27, 4) a „Jak mizne oblak, celkom porozchádza sa, tak nepríde späť, kto šiel do záhrobia“ (*Jób* 7, 9).

Tomáš proti tomu stavia presvedčivý argument svätého Hieronyma (347 – 420) a robí tak formou nasledujúcich rečníckych otázok: „Vari by si chcel uložiť zákon Bohu? Vari by si apoštolov spútal do okov a zakázal im, aby boli s Pánom, im, o ktorých je napísané: ‚Budú nasledovať Baránka všade, kam pôjde? A keďže Baránok je všade, potom musíme veriť, že aj tí, čo sú s ním, môžu byť všade.‘“ Ďalej sa spolu s Hieronymom pýta, že ak sa démoni a diabol potulujú po svete,¹⁶ „prečo by mučeníci, ktorí vylievali krv, mali byť uväznení a nemohli nikam ísť?“ Aj Gregor spomína mnohé prípady zosnulých, ktorí sa ukázali na zemi – pripomína Tomáš.

Na základe toho uzatvára, že tak dobrí, ako aj zlí môžu niekedy odísť z miesta, na ktorom sa zdržiavajú. Písmo síce hovorí, že nikto nemôže opustiť nebo alebo peko bez dovole-

¹⁵ Osobitnému a poslednému súdu sa budeme dôkladne venovať v 2. časti tejto knihy.

¹⁶ Tu nám nemôže nenapadnúť Modlitba k svätému Michalovi Archanjelovi a jej ďalšie slová: „na skazu duší“.

nia alebo navždy, no nehovorí, že by duše nemohli na určitý obmedzený čas zanechať svoj príbytok, aby mali účasť na záležitostiach živých a zjavovali sa ľuďom, ako učí Tomáš, „podľa Božej prozreteľnosti“.

Čo je „predpeklie“?

Je to tá istá vec ako „Abrahámovo lono“?

V Kréde vyznávame, že Kristus „zostúpil k zosnulým“, čo nám *Katechizmus* vysvetľuje takto: „Ježiš zakúsil smrť ako všetci ľudia a svojou dušou zostúpil na miesto pobytu zosnulých. No zostúpil tam ako Spasiteľ a ohlasoval dobrú zvesť duchom, ktorí tam boli uväznení“ (632). A ďalej: „Miesto pobytu zosnulých, kam po smrti zostúpil Kristus, volá Sväté písmo ‚predpeklie‘, ‚šeól‘ (po hebrejsky) alebo ‚hádes‘ (po grécky), lebo tí, čo sa tam nachádzajú, sú pozbavení videnia Boha“ (633).

Oboznámení s týmto kontextom sa teraz vráťme k svätému Tomášovi. Ten hovorí, že po smrti duše môžu nájsť odpočinok len skrze vieru, čo potvrdzuje *List Hebrejom*: „Bez viery je totiž nemožné páčiť sa Bohu. Lebo kto prichádza k Bohu, musí veriť, že je a že odmieňa tých, čo ho hľadajú“ (11, 6). Pretože Abrahám bol „prvý, ktorý sa oddelil od tela neveriacich a prijal osobitné znamenie viery“, sa miesto odpočinku ľudí po smrti nazýva „lono Abrahámovo“, ako to vidíme v úryvku *Lk* 16, 22-23 o tom, ako bol neveriaci boháč Dives¹⁷ odsúdený na pobyt v háde, kým veriaceho Lazára „anjeli

¹⁷ Tento úryvok hovorí o „bohatom mužovi“, ktorý sa tradične nazýval „Dives“, keďže to po latinsky znamená „bohatý“ alebo „zámožný“.